

KRONAVETTER ZSÓFIA **A KERT HATÁRÁN**

Körbezárt kert mint archetípus a kortárs építészetben

Témavezető • Szabó Levente DLA
Mestermunka • Műhelyház | Szentendre, Diófa utca 11.
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építőművészeti Doktori Iskola
tézisfüzet
2019

ABSZTRAKT

Szerző • Kronavetter Zsófia

Értekezés címe • A kert határán

Körbezárt kert mint archetípus a kortárs építészetben

Mestermunka • Műhelyház, Szentendre

Témavezető • Szabó Levente DLA

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem • Építőművészeti Doktori Iskola

A körbezárt kert önmagán túlmutató tere a kezdetektől fogva megtalálható az építészetben. Még ma, egy olyan korban is, amikor bizonytalan a természethez és a szimbólumokhoz való viszonyunk, a világ minden táján foglalkoztat építészeket, akik saját kezükkel rajzolják újra ezt a minden korban érvényes formát.

Dolgozatomban arra teszek kísérletet, hogy a gyakorló építész nézőpontjából vizsgáljam az építészetnek ezen metszetét, egyszerre több irányból keresve lehetséges válaszokat arra a kérdésre, hogy miért és milyen körbezárt kerteket tervezünk a 21. században? Milyen kapcsolat fűzi őket klasszikus elődjeikhez? Hogyan ragadhatók meg e tértípus általános törvényszerűségei és egyedi sajátosságai egy-egy példa esetében?

Felmerül a kérdés, hogy vajon a filozófia, a tipológia, vagy a tértörténeti fejlődés vizsgálatával kerülünk-e közelebb a bezárt kert építészeti lényegéhez, koroktól függetlenül

állandó karakteréhez? Értekezésem hármas struktúrája – a kerten kívül, a kert határán és a kertben – viszont egy a témából kiinduló megközelítési kísérlet. Kertről gondolkodni, kertet építeni, vagy kertben lenni: ugyanannak a megismerését jelenthetik, csak más-más nézőpontból. Írás, tervezés és tapasztalás párhuzamosan történhet, a nézőpontok hirtelen váltakozása meghatározó jellegzetessége az építészeti gondolkodásmódnak. A bemutatott példákat – a válogatás vállalt szubjektivitásán túl – olyan, a huszadik század második felétől napjainkig megvalósult építészeti vonatkozású alkotások közül választottam, amelyeknél határozott koncepció alapján fogalmazódik meg az elkerítés és az elkerített tér.

A kerten kívül: a tágan értelmezett kontextus vizsgálata. A bezárt kerthez kapcsolódó három fogalom - kerített tér, körbezárt kert, Hortus Conclusus – körüljárása, illetve tipológiai és építészettörténeti alapok áttekintése.

A kert határán: a térfal és a határoló szerkezet építészeti vizsgálata. Pavilonok, temetők, múzeumok, munkahelyek és lakóépületek példáin figyelhetjük meg, a különböző alkotói koncepciókat. Ahogy az építész tulajdonképpeni szakterülete a teret befoglaló határ létrehozása, úgy szimbolikus értelemben az ember maga is a kert határán áll, amint a mottónak választott idézetben Peter Zumthor is állítja.

A kertben – a középpont, a fölfelé nyitott tér vizsgálata. Kolostori kvadrumok példáján az építészeti vizsgálattal párhuzamosan két fogalom, a szimbólum és a paradoxon megismerése egy lehetséges szubjektív utat jelenthet a bezárt kert mai relevanciájának megértése felé.

A kertbe lépve a sokrétű paradoxon tere a világ többdimenziós, a racionális logika szerint látszólag egymásnak ellenmondó valóságába helyez minket, utat nyitva bennünk a „hit, mint a paradoxonban való élet” felé. Ennek felismerése számomra választ adott arra a kezdeti - inkább személyes, mint tudományos jellegű - kérdésre, amely valójában a téma kutatására indított: miben áll a körbezárt kertek és a kolostori kerengők máig ható varázsa.

1 • HALÍK, Tomás: A gyóntató éjszakája - A kishitűség ellentmondásai posztmodernista korunkban. Kariosz Kiadó, Budapest, 2010: 240.

A keretezés vagy bekerítés mint építészeti eszköz elzár és ezáltal kiemel egy adott részt a környezetéből. A két oldal továbbra is kapcsolatban áll egymással, a közöttük lévő viszonyrendszert, amely a kortárs építéset egyik jelentős kérdésköre, a határolás módja, építészeti kialakítása határozza meg.

A juhkarámok kőfalai a helyben talált kövekből épültek, mesterséges elem csak az ember kezének munkája. A tájjal való együttélés, a táj szelidítésének finom jelei évtizedek alatt jöttek létre. Ezzel ellentétben a masszív fehér vasbeton falakkal határolt, de érintetlenül hagyott erdőnél (Fujimoto: Garden House, mexikói Körszentély) természetes és épített éles kontrasztba kerül. A semleges, éteri tisztaságú háttér elé állított, befogadható szelet segít megérteni, értelmezni a falon kívüli, körülvevő világot. A határoló szerkezet anyaga, emberhez mért magassága, térarányai, öntörvényűsége vagy idomulása a terepviszonyokhoz, vastagsága és rétegzettsége mind a külső világ [táj] és a körbezárt rész [kert] közötti átmenet és kapcsolat építészeti kifejezésének eszköze.

A bezárt kert egymáshoz elválaszthatatlan szálakkal kapcsolódó térforma és szimbólum-fogalom egyszerre, melynek jelentősége a mai napig megfigyelhető az építészetben.

A kutatáshoz használt források bármelyik minőségében beszélnek is róla elsődlegesen, gyakran hivatkoznak és vonatkoznak a másokra is. A bezárt kert a kertek között különleges helyet foglal el, mivel a hangsúlyos határolás által az elkeretezett tér metaforikussá válik, az építészeti archetípusok között pedig azért, mert a természethez fűződő elválaszthatatlan kapcsolata folytán az emberi lélek legmélyebb rétegeibe ágyazott. A jungi archetípus fogalom értelmében a kert kulturális környezettől független alapmotívuma szimbolikus gondolkodás által érthető meg. Mindezek miatt a bezárt kert különösen alkalmas szimbolikus jelentésű mondanivalók építészeti megfogalmazására, mint amilyen a határok közötti „paradicsomi hely” a Kersten Geers iroda tervében, vagy a természet tapasztalása, védelme és mai jelentősége az osztrák Expo pályázatban.

A bezárt kert építészeti összefüggésrendszere történeti gyökereinek köszönhetően túlmutat az adott fizikai környezeten. A tértípus fejlődése időbeli kontextust, a hozzá kapcsolódó egyes jelentések pedig megkerülhetetlen kulturális kontextust jelentenek.

A történeti és kulturális kontextus a kertet használóban tudat alatt archetípusként működik, az előhívott hagyomány képei, érzetei meghatározzák a kert befogadását. Építészként a körbezárt kertek tervezésekor rendre ugyan annak a kertnek újabb és újabb változatait rajzoljuk újra.

A bezárt kert különböző karakterisztikus jellemzői egyenként is alapját képezhetik az építészeti koncepciónak. Komplex szimbólumrendszerek használata helyett kortárs alkotásoknál jellemző ez a fajta redukció.

A körbezárt kert archetípusa olyan gazdag rétegzettségű, hogy egy-egy jellemzője is kibontható, kifejthető a kortárs művészet és építészet eszközeivel. Lehet ez akár a horizontális zártság és vertikális nyitottság (Little Sparta), a felülről jövő fény játéka (Piz Uter), a természet modell-szerű megjelenítése vagy hiánya (Novartis Irodaház, A-Art House), a határon lét költői megfogalmazása (Serpentine Gallery), vagy a térerányok kimért rendje (Noguchi). Kiemelt helyzetben, absztrakt környezetben mindezek talán tapasztalhatóbbá válnak a 21. századi ember számára, aki jobban megnéz egy fát ha az egy múzeumban van, mintha az erdőben lenne.

Bezárt kert határán élni sajátos életformát is jelent. Az állandóan jelenlévő fölfelé nyitott külső tér mint középpont túlmutat a lakóhely alapszükségein: nem csak téri többletet, hanem szemléletbeli, gondolkodásmódbeli különbséget is jelent.

A kert határán lévő ház struktúrája nem homogén, van középpontja (vagy középpontjai), amely nem a nappali vagy az étkező, hanem a kert. A természet szerves részévé válik az otthonnak, a növényzet, a fények, a hőmérséklet, vagy akár csak a hangok által. Az időjárás és a napszakok váltakozása ebben a védett térben szelídített formában tapasztalható meg.

A bezárt kert archetípusának jellemzői találkoznak a középkori kolostorkertek (quadrumok) egységes harmóniájában, valamint annak 20. századi vagy kortárs átírtaiban. Ezek a kerített terek metaforikus tartalmakkal bírnak, melyek az ember természettel való kapcsolatát értelmezik - ezért arányrendszerük mindig emberközpontú. Ugyanakkor sokrétű szimbolikájuk miatt ellentétes fogalompárok, paradoxonok megtestesítői is lehetnek.

Azok az esztétikai és gondolati értékek, amelyeket a dolgozat során bemutatott példánál láthattunk, mind-mind megtalálhatók a középkori quadrumokban. A Le Thoronet apátság kútjához hasonlóan (lavabo), építészeti szempontból is ki nem apadó forrást jelentenek mind térszervezés, mind szerkezet, arányrendszer vagy anyaghasználat szempontjából. Egy összetett és koherens világkép, illetve életforma modellje, amely önmagukban is értelmezhető rétegekre bontható. Számos értelmezési síkja és esetenként társított jelentéstartalmai mellett elsősorban nem intellektuális síkon, hanem tapasztalás által élhető át, érthető meg.

A körbezárt kert olyan kerített építészeti tér, amely téri szimbólumként működik. Minél szorosabban kapcsolódik archetípusához, azaz minél inkább tartalmaz fogalmi ellentétpárokat, annál erősebb hatással van a benne tartózkodó emberre.

A bezárt kertben egyszerre vannak jelen olyan ellentétpárok, mint épített és természeti elemek, külső és belső, illetve zárt és nyitott jellegű terek, horizontalitás és vertikális tengely, végesség és végtelenség, állandóság és változás. A szimbólum terébe valósgosan belépve, mindezeknek együttes érzékelése archetípus mivoltánál fogva hasonlóan hat minden emberre. A kolostorkertek ősi nyugalma, a természet rendjére való rácsodálkozás, vagy a figyelem befelé fordulásának egyéni megtapasztalása mégis kollektív tartalmakat hív elő.

